

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....
שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

פרשת אחרי – תשפ"ב

התוכן:

1. החוטף מצווה משלם עשרה זהובים (ליל שב"ק "אחרי") – עמוד 2

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א

באתרנו: <http://pninim.co.il/>

שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר תחת הלינק:

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' אחרי מות תשפ"ב

החוטף מצוה חייב עשרה זהובים

מעשה שהיה בבית כנסת שהש"ץ היה כהן, וכשהגיע לברכת כהנים כיבד הגבאי את ראובן להקריא את הכהנים, ובא שמעון וחטף ממנו את המצוה, והוא הקריאם. האם יכול ראובן לתפוס עשרה זהובים משמעון כדאיתא בשו"ע (ח"מ סימן שפ"ב ס"א) "וכן הורו, שכל המונע הבעלים מלעשות מצות עשה שהם ראויים לעשותה, וקדם אחר ועשאה, משלם לבעלים יי זהובים, ובזמן הזה אין מגבין אותו, אבל אם תפס לא מפקינן מיניה", או שמא אין בזה כל כך מצוה.

מקור הסוגי' שהחוטף מצוה חייב עשרה זהובים

כ' בפ' אחרי מות (י"ז י"ג) "ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם, אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל, ושפך את דמו וכסהו בעפר", ודרשו חז"ל בחולין (פ"ז.) ושפך וכסה, מי ששפך הוא יכסנו, מעשה באחד ששחט וקדם חבירו וכסה, וחייבו רבן גמליאל ליתן לו יי זהובים, איבעיא להו שכר מצוה או שכר ברכה, למאי נפקא מינה, לברכת המזון, אי אמרת שכר מצוה אחת היא, ואי אמרת שכר ברכה הויין ארבעים מאי, ומסקנת הגמ' היא שנוטל שכר ברכה, ולכן החוטף ברהמ"ז חייב לשלם מי זהובים.

שיטת הריטב"א שחייב לשלם גם כשחוטף מצוה שאין עליה ברכה

הריטב"א (בחולין שם) הוסיף דגם החוטף מצוה שאין עליה ברכה חייב לשלם יי זהובים, דהרי מבואר בב"ק (צ"א:) שאילן העומד ליקצץ משום שמזיק לרבים, ובעליו רצה לקוצצו, מי שחוטף המצוה ממנו חייב לשלם לו יי זהובים, אע"פ שאין מברכים על מצוה זו, וצ"ל דכשיש מצוה בלא ברכה קונסים אותו, וכמו"כ במצוה שמברכים עליה קונסים אותו לפי מספר הברכות שבה, אבל אינו משלם גם על המצוה וגם על הברכה, דהרי החוטף כוס של ברכה משלם ארבעים זהובים ולא חמישים זהובים, ובתוס' בב"ק (צ"א: ד"ה וחיבו) הסביר כעין זה, שהמצוה והברכה הכל אחד, והברכת אברהם (חולין פ"ז.) עמוד רמ"ה סוסק"א) הסביר שהברכה טפילה למצוה ומשלימה, ואם משלם לברכה, הרי מעלתה היא משום המצוה, אבל אינה מצוה נוספת.

קושיית הכרתי ופלתי על הגמ' שהביאה נ"מ של ברהמ"ז ולא של כיסוי הדם

יש לציין שהכרתי ופלתי (סי' י"ט סק"ו ד"ה הנה) הקשה על ספיקת הגמ' אם התשלום הוא על שכר מצוה או שכר ברכה, דנ"מ לגבי ברהמ"ז שאינו מענין האי סוגי' דכיסוי הדם, דאמאי לא אמרו שיש נ"מ בכיסוי הדם גופא, בהיו לפניו לכסות הרבה חיות או עופות, ובירך על אחת מהן וכיסהו, וטרם שבא לכסות השני בא אחר וכיסהו, דאם טעם הקנס הוא משום המצוה, צריך לשלם לו על כל חיה או עוף שכיסה את דמו, משום שגוזלו מצוה, אבל אם טעם הקנס הוא משום הברכה, הא לא גזלו, כיון שכבר בירך על הכיסוי הראשון, ואינו מברך על כל כיסוי הדם בנפרד, ותירץ הכו"פ בחידוש, דאם תחילת דעתו כשבירך היה לפטור כל מה שיכסה אח"כ, אי"כ גם אם אינו מברך שוב על הכיסוי השני, מ"מ מקיים שתי מצוות, גם כיסוי הדם וגם הברכה על כל כיסוי וכיסוי, דכיון שבשעת הברכה היה בדעתו גם על הכיסוי השני, הרי זה נחשב כאילו בירך גם על הכיסוי הזה, וברכה ראשונה עולה לכל, וממילא נוטל

שכר ברכה וכיסוי, ולכן כשבא אחר וכסה, שתים רעות עשה לו, שנטל ממנו גם מצות הכיסוי וגם הברכה, וא"כ ליכא נפק"מ בינייהו ע"ש.

מקור לשיעור עשרה זהובים

האור זרוע (הלי' כיסוי הדם סי' שצ"ט) כ' בשם רבו ר' יהודה החסיד, שהמקור ששכר ברכה הוא עשרה זהובים, ילפינן ממש"כ אצל רבקה ואליעזר (פי' חיי שרה כ"ד כ"ב) "ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו, ושני צמידים על ידיה, עשרה זהב משקלם", וכיון שהפסוק פירש את משקלם, הרי זה בא ליתן שיעור שגרם לאליעזר לברך את ה' "ברוך ה' אלוקי אברהם", ואליעזר למד מרבו אברהם אבינו ששכר ברכה הוא עשרה זהובים.

התורת חיים בב"ק (צ"א: ד"ה וחייבו) הוסיף, דלכן החיוב הוא ב"זהובים" ולא ב"דינרים" או ב"סלעים", משום שבתורה נאמר "עשרה זהב משקלם". והוסיף התו"ח דיש לבאר מה שאמר דוד המלך בתהלים (פ"ד י"א) "כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי", דהרי חצריך היינו בתי כנסיות, וכיון שהאדם חייב לומר מאה ברכות כל יום, ושכרם הוא אלף זהובים (עשר זהובים לכל ברכה), לכן אמר דוד המלך, אע"פ שהרבה אנשים היו מעדיפים לקבל אלף זהובים בעוה"ז מלקבל שכר מאה ברכות בעוה"ב, מ"מ אני מעדיף לקבל שכר מאה ברכות שאני מברך כל יום בבית הכנסת, מלקבל אלף זהובים.

ביאור החת"ס שהתשלום אינו עבור שכר המצוה אלא על הצער

החת"ס (חולין פ"ז. ד"ה וחייבו) הסביר שהעשרה זהובים שרבן גמליאל חייבו אינם שכר שווי המצוה, דהרי שלמה המלך אמר במשלי (ח' י"א) "וכל חפצים לא ישוו בה". ועוד למה צריך לשלם לו הפסדו, הלא שנינו בברכות (ו.) חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאו, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, נמצא זה שחטף ממנו מצוותו לאו מידי חסרי'. ובכל זאת יש נ"מ בין העושה מצוה ומקבל שכר, למי שנאנס ולא עשאו ומקבל שכר, כי זה שעושה את המצוה עובד את ה' בשמחה ובטוב לבב, ויקבל שכר על זה, וזה שנאנס מצטער על שלא זכה לעבוד ה', ומקבל שכר שמים על צערו, נמצא אע"פ שלענין שכר שמים אין הפרש, מ"מ בצערא דגופא איכא הפרש, והענישו ר"ג עשרה זהובים לפי שיעור צערא דגופא.

עוד יש להוסיף, שנחלקו האחרונים בביאור האי סוגי' דחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאו, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו. הרבה אחרונים ס"ל דאין שכרו ממש כאילו עשה המצוה (עי' חסדי דוד ומנחת ביכורים על התוספתא בפאה פ"ד הי"ז, וערך ש"י חו"מ סי' שפ"ב, ושו"ת מהרש"ם ח"ה סי' מ"ו ד"ה אכן, והערות מרן הגריש"א זצ"ל קידושין מ.). אבל בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' שכ"ב ד"ה אבל סרבן – ובנדמ"ח בד"ה והנה לפע"ד) מוכח דמקבל שכר משלם, ולכן לשיטתו הסביר בחידושו על חולין מש"כ לעיל, אבל לפי כל הני אחרונים הנ"ל, כיון שאינו מקבל שכר משלם, מובן היטב למה חוטף מצוה צריך לשלם.

האם חייב לשלם כשלא חטף המצוה לעצמו אבל מנע מחבירו מלקיים המצוה

הט"ז בהלי' כיסוי הדם (יו"ד סי' כ"ח סק"ח) דייק מדברי הטור, דחובת י' זהובים בחוטף מצוה, אינה אלא בחוטף לעצמו וגם נהנה מקיומה, אבל במבטל מצוה מחבירו ואינו נהנה מקיומה, אינו צריך לשלם לו י' זהובים, ולמעשה נחלקו גדולי הפוסקים בזה.

האחיעזר (ח"ג סי' ע"ג סק"ד ד"ה והנה מצד) נקט כדעת הט"ז, דלא מצינו חיוב דינא או קנסא בעשרה זהובים רק באופן שקיים אחר את המצוה, אבל אינו חייב לשלם על ביטול מצוה, וראיי' לזה מהא דשנינו, הגונב שור הנסקל פטור לפי שאין לו דמים, וקשה טובא, דהרי שוה לבעלים י' זהובים שיכול לקיים מצות הריגתו, ועכצ"ל דבאמת אין דין ממון בשביל המצוה, רק שאם חטף מחבירו צריך לשלם כפי מה שנהנה.

מאידך גיסא, הדברי חמודות על הרא"ש בחולין (פ"ו אות כ"ה) הביא לשון הרמב"ם (ה"ל חובל פ"ז הי"ד) שכל המונע הבעלים מלקיים מצות עשה שהן ראיין לעשותה, וקדם אחר ועשאה, משלם לבעלים עשרה זהובים, דהיינו שאחר קיים את המצוה ואז ישלם החוטף י' זהובים על שגרם והפסיד לחבירו אף שלא חטפה לעצמו, וכן דעת החשק שלמה (הוא השואל בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' ע"ג) דהשולח שליח לעשות מצוה, וסמך עליו המשלח ולא עשאה השליח, חייב י' זהובים למשלחו.

אמנם החת"ס בגיטין (נ"ג:) כתב דהנה מבואר בב"ק (ע"א:) דמי שהרג שור של חבירו העומד להריגה, חייב י' זהובים כיון שחטף ממנו את מצות הריגתו. הרי מבואר שהשור שוה י' זהובים לבעלים משום שעומד למצותו, וא"כ אם בא אחר וגנבו מיד הבעלים, הרי זה חייב לשלם לו כ' זהובים מדין תשלומי כפל, דהרי השור שוה לבעליו י' זהובים שהוא שכר מצוה להרגו. וחקר שם, מה הדין אם מכרו, האם חייב לשלם ארבעה וחמשה. עכ"פ מבואר מדבריו, שהשור בעצם שוה י' זהובים, ולכן הגוזלו חייב כ' זהובים, ודלא כמש"כ באחיעזר דאין שום דין ממון בשביל המצוה, באופן שלפי דבריו שפיר יש לקיים שיטת הדברי חמודות דכל המונע מצוה מחבירו חייב י' זהובים כדין מזיק.

המנ"ח (מצוה ט' סק"א ד"ה או דילמא) הביא חקירתו המפורסמת אם מקיים מצות תשביתו בשוא"ת כשאין לו חמץ ברשותו, או דווקא בקו"ע, ולפי הצד השני, אם אין לו חמץ ברשותו אינו מקיים המצוה, ולכן מצוה עליו לחזר להשיג חמץ כדי להשביתו, כמו שקונה ד' כנפות כדי לקיים מצות ציצית, והוסיף דלפ"ז אם מי שהוא חטף המצוה מידו, חייב קנס, ומה"ט פסק הברכ"י בה"ל פסח (סי' תל"ד סק"ה), שאם חטף מצות בדיקת חמץ מחבירו, צריך לשלם לו י' זהובים.

הרי מבואר במנ"ח, דגם אם החוטף אינו מקיים המצוה, מ"מ כיון שאינו חייב להשבית חמץ שאינו שלו, בכל זאת חייב קנס על שמנע חבירו מקיום המצוה (ע' שו"ת נודע ביהודה מהדו"ק או"ח סי' ט"ו, ומקור חיים בפתיחה לסי' תל"א, ושו"ת בית יצחק או"ח סי' פ"ח, ושו"ת בנין שלמה או"ח סי' ל', ואחיעזר ח"ג סי' א' אות ג'), אבל הדברי חמודות הנ"ל ודעימיה ס"ל שלא מצינו שהחוטף מצוה מחבירו חייב קנס אלא במקום שלקח מצותו של חבירו וקיימה בעצמו, אבל כאן, מי שחטף החמץ מידו ושרפו, לא קיים המצוה, כיון שאינו חייב לבער חמץ זה, וא"כ אינו חייב בקנס.

בשו"ת כת"ס (חוי"מ סי' כ"ו ד"ה והיתה לבאר) נשאל בענין ראובן שזרק דבר איסור לתוך קדירת שמעון, והתבשיל והקדירה נאסרו משום שלא היה שם ששים כנגד האיסור, והניזק תבע את המזיק לשלם לו מה שהפסידו, והשאלה היתה האם יש לחייבו משום שהוא היזק שאינו ניכר, ובתו"ד כ' בענין המונע חבירו מלעשות מצוה וגם הוא לא עשאה, וכתב שהדבר תלוי בפלוגתא אם תשלומים אלה הם מדינא או מקנסא שנחלקו בזה הפוסקים עיי"ש.

האם החיוב לשלם הוא קנס או דין ממון

והנה כבר האריכו הראשונים לחקור בחיובא דעשרה זהובים, אם יסודו דין קנס או דין ממון. הרא"ש בב"ק (פ"ח סי' ט"ו) הכריע שעיקרו דין ממון, והכי מבואר גם ברי"ף (ב"ק ל"ב:) ורמב"ן (חולין פ"ז.) ור"ן (חולין כ"ט. לדפי הרי"ף), אבל הרמב"ם (ה"ל חובל פ"ז הי"ד) כ' וז"ל מי ששחט חיה או עוף, ובא אחר וכסה הדם שלא מדעת השוחט, חייב ליתן לו כמו שיראו הדיינים, ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קצוב, והוא עשרה זהובים עכ"ל, וכן נפסק בשו"ע (חוי"מ סי' שפ"ב ס"א), והשי"ך (שם סק"א) כ' דמלשון "כמו שיראו הדיינים" משמע שהוא קנס ולא ממון מדינא ע"ש, וע"ע ברבינו ירוחם (אדם ט"ו ד') ובמאירי בחולין (פ"ז.) דס"ל שהוא קנס,

ולכאורה נ"מ טובא בזה להלכה, דהא קיי"ל דאין דנין דיני קנסות בזה"ז, אבל הרמב"ן בחולין (פ"ז.) כ' וז"ל אלא שאין דנין דין זה בבבל, אע"פ שהוא ממון, מידי דהוה אבושת, שאע"פ שהוא ממון,

כיון דלית ביה חסרון כיס לא מגבינן ליה בבבל, ומיהו אי תפס לא מפקינן מיניה, ולפיכך כתבה רבינו הגדול ז"ל הר"ף בפרק החובל לדון בה בדתפס, וכמו שכתב דיני הבושת ושאר חמשה דברים עכ"ל.

שיטת השו"ע בגדר החיוב לשלם עשרה זהובים

להלכה נפסק בשו"ע (ח"מ סי' שפ"ב ס"א) מי ששחט חיה ועוף, ובא אחר וכיסה הדם שלא מדעת השוחט, חייב ליתן כמו שיראו הדיינים, ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קצוב, והוא עשרה זהובים, וכן הורו שכל המונע הבעלים מלעשות מצות עשה שהם ראויים לעשותה, וקדם אחר ועשאה, משלם לבעלים עשרה זהובים, ובזה"ז אין מגבין אותו, אבל אם תפס לא מפקינן מיני.

שיטת הסמ"ע בגדר התשלום "לפי ראות עיני הדיינים"

והנה הסמ"ע (שם סק"א) הסביר דהגדר של "לפי ראות עיני הדיינים", הוא שיראו אם איש זה שביטל ממנו המצוה, הוא איש שמדקדק בקיום שאר מצוות, אזי יקנסו המבטל ממנו הרבה, ולפי מיעוטו בדקדוק המצוות, ימעט הקנס מהמבטל. גם ישערו בטירחת קיום המצוה, דלפעמים מונע אדם עצמו מהמצוה משום הטירתא, וניתא ליה שאחרים יעשוה (וע"ע מש"כ בדרישה שם ס"ב).

האם חייב לשלם רק כשמבטל חבירו ממצוה חיובית או אפילו ממצוה קיומית

הסמ"ע (ח"מ סי' שפ"ב סק"ה) העיר, למה דנה הגמ' בחולין (פ"ז.) על תשלומי עשרה זהובים דווקא לענין מצות כיסוי הדם ולא לענין חטיפת מצות השחיטה, ולכן חידש, כיון דשחיטה אינה חובה אלא רשות, דאי בעי שחית אי בעי לא שחית, לכן ליכא עלה דין קנס.

אבל לכאורה צריך להבין סברת הסמ"ע, דסוף כל סוף חטף לו את מצות השחיטה, דהרי אם רוצה לאכול בשר אינו יכול לאכול בלי שיקיים מצות השחיטה, וכשהלה חטפה ממנו חיסרו מצוה זו, אא"כ נאמר בשיטת הסמ"ע, דמצוה שאינה חובה אין שכרה רב כמצוה של חובה, ולכן אין מקום להטיל בה קנס דעשרה זהובים וצ"ב.

בשו"ת מחנה חיים (או"ח ח"ב סי' ל"ד) כבר תמה על סברת הסמ"ע, דא"כ היאך כתבו תוס' בחולין (פ"ז.) ד"ה וחיבו ר"ג ליתן י' זהובים) וז"ל ולא הי' יכול לפטור עצמו במה שהיה נותן לו עוף אחר לשחוט, דזאת מצוה אחרת, ומצוה ראשונה הלכה לה והוי מעוות לא יוכל לתקן עכ"ל, וקשה דהא שחיטה היא מצוה שאין חייב עליה י' זהובים אם חטפה מיד חבירו, וכיסוי הוה מצוה שחייב עליה י' זהובים, ואיך ישלם לו מצות כיסוי במצות שחיטה, הלא אין זו מצוה חיובית כמצות כיסוי, ונשאר בצע"ג. אמנם לכאורה היה מקום ליישב, דכוונת תוס' היא, שאם יתן לו עוף אחר לשחוט, ממילא יזכה לקיים מצות כיסוי הדם אחרי שחיתת העוף, ועי"ז שפיר השיב לו המצוה שחטף ממנו, אבל יתבאר בהמשך דא"א לומר כן.

האם עניית אמן פוטרו מלשלם

הרא"ש בחולין (פ"ו סי' ח') כי וז"ל מעשה באחד שאמר למוהל אחד שימול את בנו, וקדם אחד ומלו, ותבע הראשון שאמר לו האב למולו, מן השני עשרה זהובים, ופטרו ר"ת, דאמר בפרק החובל (ב"ק פ"ד:) דכל מידי דלית ביה חסרון כיס, לא עבדינן שליחותיהו, ואפילו אם תפס מפקינן מיניה, דכיון שהיה שם בשעת מילה וענה אמן, גדול העונה אמן יותר מן המברך (ברכות נ"ג: נזיר ס"ו:), ואם לא ענה אמן איהו דאפסיד אנפשיה, ואין לפוטרו מטעם זה שיתן לו תרנגול לשחוט, דא"כ אמאי חייבו רבן גמליאל ליתן לו עשרה זהובים, אלא זו מצוה אחרת היא, ומצוה ראשונה אזלא לה, ומעוות לא יוכל לתקן.....ובלאו הנך טעמי דר"ת נראה לי לפטור המוהל, דאע"פ שאמר האב למוהל אחד למול את בנו, לא זכה באותה המצוה לחייב אחר אם קדם ועשאה, ולא דמיא לכסוי דאמרה תורה "ושפך וכסה"

- מי ששפך יכסה. וכן האב שחייב למול את בנו, ורצה למולו וקדם אחר חייב, אבל אם אין האב רוצה למולו, כל ישראל חייבין למולו, ובדבור שאמר האב למוהל, לא זכה למצוה, לחייב לאחר אם קדמו עכ"ל.

הרי מבואר ברא"ש: א. בעצם אין זכות תביעת ממון כשבעל המצוה היה יכול לענות אמן על הברכה, ובכה"ג אפילו אם הוא תפס מפקינן מיניה. ב. בלא"ה חידש ר"ת שאין חיוב לשלם אם תפס מצוה ממי שנתכבד לעשות מצוה, אבל אינה מצוה שהוא אישית מצווה עליה. ג. אם חייב לשלם עשרה זהובים, אינו יכול לפטור את עצמו אם יתן לו תרנגול לשחוט.

חטף עליה לתורה ששייכת לחבירו

תוס' בב"ק (צ"א: ד"ה וחייבו) הביאו מעשה כעין זה וז"ל מעשה באחד שקראו ש"צ לקרות בס"ת, ובא אחר וקדם וקרא, ושאל לר"ת ואמר לו שיתן לו תרנגול לשחוט תחת אותם שתי ברכות, ואין נראה לר"י טעם זה, דאם כן למה חייבו ר"ג עשרה זהובים, ועוד פטרו ר"ת משום שיענה אמן, וגדול העונה אמן יותר מן המברך עכ"ל. וע' ברא"ש הנ"ל בחולין שהוסיף ע"ז, דלענין קריאת התורה, אם עמד אחר שלא קראו החזן, אף בארץ ישראל היה פטור, דבקריאת התורה הכל חייבין, וקריאת החזן אינו אלא כי היכי דלא ליתו לאינצויי, ואפילו אם עמד ישראל במקום הכהן אין לחייבו עכ"ל.

כתב הטור (יו"ד סי' כ"ח) שאם כיבדוהו לעלות לתורה, ובא אחר וקדמו ובירך, פטור משום שאין זו מצוה המוטלת עליו, דכל ישראל חייבים בקריאה, ואפילו עמד ישראל במקום כהן פטור עי"ש, וכתב היש"ש (פי' החובל סימן ס'), שאם קנה עליה בביהכנ"ס ובא אחר וקדמו, חייב לשלם לו י' זהובים (ע' בפתיח חושן - ה' גניבה פ"ו הערה פ"ב - שכתב דנראה פשוט, דאיירי שקנה העליה בפחות, אבל הסכום שבו קנה המצוה ודאי שחייב לשלם לו, ואפשר שחייב גם מדינא), ועוד כתב, שבמקום שיש סגן קבוע שקורא למי שירצה, וקרא לראובן וקדם שמעון וקרא, חייב, שמכח המנהג זכה ראובן בעליה.

ביאור בשיטת ר"ת אם יכול ליתן לו תרנגול לשחוט במקום הברכה שגנב ממנו

הב"ח (יו"ד סוסי' כ"ח) הקשה, למה פסק ר"ת לענין מי שחטף מצות מילה מחבירו שאינו יכול לפטור את חיובו אם יביא לו תרנגול לשחוט, ואילו לגבי קרה"ת ס"ל דשפיר נפטר אם נותן לו תרנגול לשחוט. הדבר אברהם (ח"ג סי' כ"ד ד"ה ובמ"ש) יישב את התמיה, והסביר דכשנותן לו תרנגול לשחוט, אינו נותן לו חיוב המצוה, אלא נותן לו את האפשרות להתחייב במצוה אם ישחוט את התרנגול, ובכה"ג אינו יכול להפטר מחיובו, והדבר דומה למי שהזיק את חבירו, ויאמר לו שאני אמציא לך מקום שתוכל להרויח מנה, שאינו יי"ח תשלומי הנזק בזה, משום שלא קיבל את המנה מהמזיק אלא הניזק הרויח את המנה בעצמו.

לפ"ז גם בנד"ד, כשרק נותן לו את האפשרות להתחייב במצות כיסוי הדם, לא קיבל את המצוה מהמזיק אלא שנתחייב בעצמו במצות כיסוי הדם ע"י שחיטת העוף. לפ"ז הסביר הדבר אברהם, ר"ת ס"ל דסברא זו שייכת רק כאשר הוא כבר היה חייב במצות כיסוי או במצות מילה, דבכה"ג אין החוטף יכול להפטר ע"י שיתן לו האפשרות להתחייב במצוה, ע"י שיתן לו תרנגול לשחוט, ועדיין לא נתחייב בכיסוי הדם. משא"כ בקרה"ת דגם מי שעמד לעלות לתורה, לא התחייב עדיין בברכות התורה, אלא שע"י שקראו לו לעלות, יש לו את האפשרות להתחייב בברכות ע"י שיקרא, א"כ החוטף רק חטף האפשרות הזו, ובכה"ג ס"ל לר"ת שיי"ח אם יתן לו תרנגול לשחוט, משום שע"י יוכל להתחייב במצות כיסוי הדם.

למה חייב לשלם עשר זהובים כשגנב ברכה מחבירו דהרי הנגזל עונה אמן על ברכתו

האחרונים הקשו על סברת ר"ת, דיש לפוטרו מלשלם עשרה זהובים היכי דהיה לו לענות אמן, דא"כ בסוגיית הגמ' בחוטף מצות כיסוי הדם, למה לא יפטר מלשלם מהאי טעמא, וכתב הש"ך (ח"מ סי' שפ"ב סק"ד) בשם המעדני יו"ט (חולין פ"ו סי' ח' אות ה') והפרישה (יו"ד סי' כ"ח אות מ'), שהדרך הוא לעשות ברית מילה בפרהסיא וממילא מברך בקול, וא"כ היה לו לענות אמן, משא"כ בכיסוי הדם שהדרך לברך בלחש, וכיון שאינו שומע הברכה ואינו עונה אמן, ממילא התם שייך הקנס על שהפסידו מצוה.

אבל לפ"ז עדיין צריך להבין, למה צריך לשלם ארבעים זהובים כשחטף מצות ברהמ"ז מחבירו, הרי חבירו יי"ח בשמיעת הברכות, וצריך לענות אמן, וגדול העונה יותר מן המברך, ותי"ה הש"ך (ח"מ סי' שפ"ב סוסק"ד) דמיירי כגון שחטף הכוס של ברכת המזון מחבירו, ודחפו חוץ לביתו, וסגר הדלת בפניו עד שברכו והלכו להם וכה"ג, וא"כ נהי שזה יברך אח"כ לעצמו, מ"מ כיון שיברך בינו לבינו, לא יהיה לו שכר י' זהובים על הברכה, משום שהמעלה הגדולה של ברהמ"ז שבזכותה זוכה בעשרה זהובים הוא רק כשמברך בפני אחרים, וא"כ בהך עובדא דרבן גמליאל שחטף את מצות כיסוי הדם, צ"ל שחייבו על הברכה לפי שזה ששחט רצה לברך בקול רם בפני אחרים, וזה קדם ובירך בנחת, וממילא השוחט לא שמע הברכה ולא ענה אמן.

חטף חצי מצוה

והנה השאלה בשו"ת מחנה חיים הנ"ל היתה, באחד שקרא את המגילה, ובאמצע הקריאה חשב לנוח מעט משום שהי' חלש, ועמד אחר והמשיך את קריאת המגילה עד גמירא, וכל השומעים שמחו בקריאתו כי הוא קורא במהירות ובכח איש, והקורא הראשון תובע אותו לדין תורה לשלם לו בעבור שחטף ממנו גמר הקריאה, והסתפק המחנה חיים אם הוא חייב לו כלל, ואם הוא חייב כמה חייב לו, אי עשרה זהובים, או שמא רק חמשה זהובים כיון שלא לקח את כל המצוה ממנו, ומסקנתו היא, אם הוא הקריאה של פורים ביום שהיא מדברי קבלה שהוא כדאורייתא (עיין ט"ז בה"ל מגילה סי' תרפ"ז סק"ב), דברי קבלה כד"ת, וגם חזן הכנסת יש לו בה חזקה וקנין (עי' ח"מ סי' קמ"ט), אז צריך לשלם לו חצי מצוה, אי יש תשלומים על מצוה, אבל על קריאת המגילה בלילה שהיא רק דרבנן, או מי שאינו חזן שאין לו חזקה על הקריאה, אז על מצוה דרבנן אין תשלומין.

בעל שחטף המצוה והקדים להדליק נרות שבת

מעשה שהיה באשה שהיתה רגילה להדליק הנרות שבת זמן רב אחרי הצפצוף, משום שעדיין לא סיימה כל ההכנות לשבת, ואחרי שבעלה הזהיר אותה (עפמ"כ המ"ב סי' רס"ב סק"א בשם הח"א, שאם הבעל רואה שאשתו מתאחרת, מצוה גדולה שהוא ידליק הנרות, ולא ישגיח בקטטת אשתו) הרבה פעמים ולא הועיל בהתראותיו, הוא הדליק את הנרות בזמן הצפצוף, אבל אחרי שבת אשתו תבעה ממנו י' זהובים על שחטף ממנה את מצותה.

המחזיק ברכה (סי' רס"ג סק"ג) כתב, אם קדם האיש והדליק, אין לאשתו עליו אלא תרעומות, אבל פשיטא שאינו חייב לשלם לה כדין חוטף מצוה דמשלם עשרה זהובים, דכיון שהמצוה מוטלת עליו נמי, והבית והנר שלו, מהיכי תיתי לשלם, והוסיף המח"ב, וז"ל הוצרכת לזה, מפני שראיתי בספר משנה לחם לרב יעב"ץ (מסכת חלה פרק ב' משנה ג') שכתב, אם קדם הבעל והפריש חלה, מחוייב לתת לאשתו שכר מצוה וברכה עשרה זהובים כדין חוטף מצוה מחבירו, ואין דבריו מחוורים, כי יען שהאשה מצויה בבית, לכן היא על הרוב מפרשת, כי אין האיש בביתו, ולכן נתייחדה לה המצוה, וגם שהוא תיקון לה שפגמה בחלתו של עולם, וכן בנר שבת, אבל מהיכי תיתי שהבעל, שהכל שלו, אם קדם והפריש חלה או הדליק נר, שחייב לשלם לאשתו שכר מצוה עכ"ל.

הפתח הדביר (או"ח סי' רס"ג ס"ה) ג"כ דן בשאלה של מי שחטף מצוה זו של הדלקת נר שבת מבעליה, אם משלם עשרה זהובים, ותלי לה אם גם במצוה דרבנן חייב לשלם עשרה זהובים או לא.

חטף זכות הקראת "כהנים" לפני ברכת כהנים

מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד יומא נ"ה.) דן בשאלה של מי שחטף קריאת "כהנים" מחבירו, וכי שנחלקו האחרונים אם על כל מצוה דאורייתא חייבים בעשרה זהובים, או רק על מצוה שיש בה גם ברכה, והביא מש"כ הש"ך (חוי"מ סי' שפ"ב סק"ג) וז"ל בש"ס פרק כיסוי הדם (חולין פ"ז.) מסקינן דהוא שכר ברכת הכיסוי, ובברכת המזון חייב מ' זהובים בעד ד' ברכות, ובספר לחם חמודות (אות כ"ה) הביא דברי הר"ן דבשכר מצוה נמי משלם עכ"ל.

עשרה זהובים על מצוה דאורייתא או גם על מצוה דרבנן

עוד נחלקו האחרונים אם צריך לשלם גם כשחוטף מצוה דרבנן, או שמא רק על מ"ע דאורייתא, וכתב הש"ך (שם) דהא דחייב י' זהובים, אינו אלא במצוה דאורייתא, ולא במצוה דרבנן, וכמש"כ המהרש"ל (בי"ק סי' ס') דנראה שבמצוה דרבנן פטור, וסיים דיתכן דלדעת הרי"ף והרא"ש אף בדרבנן יש עשרה זהובים.

הקצות החושן (שם סק"א) כ' וז"ל בש"ך (סק"ג) כתב דהא דחייב עשרה זהובים אינו אלא במצוה דאורייתא ולא במצוה דרבנן וכמ"ש מוהרש"ל, דנראה דבמצוה דרבנן פטור, ונראה דאפילו לדברי מוהרש"ל נמי, היינו דוקא במצוה דרבנן הוא דאינו משלם, אבל בעד ברכה משלם, אפילו בברכה דרבנן, וכדמוכח להדיא מברכת הכיסוי, דנמי אינו אלא דרבנן, אלא דעיקר סברת מוהרש"ל, לא נדע לחלק בין דאורייתא לדרבנן, כיון דאשכחן דמשלם בעד ברכה דרבנן והוא ברכת הכיסוי עכ"ל.

רבינו ירוחם (נתיב ט"ר ח"ד) הסביר דהא דמשלמין ארבעים זהובים על שחטף ברהמ"ז, ואינו משלם חמישים, היינו משום שלא מנו אלא ג' ברכות ראשונות שהם מהתורה, אבל הברכה הרביעית - הטוב והמטיב שהיא רק מדרבנן, לא מנו, ואה"נ ברכת הגפן נכללת במנין הארבעים.

האם הקראת "כהנים" היא מדאורייתא או מדרבנן

לפ"ז יש לדון האם הקראת הכהנים היא מצוה דרבנן או מצוה דאורייתא. הט"ז בהל' נשיאת כפים (סי' קכ"ח סק"ג) והפמ"ג (שם משב"ז סק"ח) כתב, דהקראת הש"ץ או אחד מהקהל "כהנים", היא מצוה דאורייתא, ומרן החזו"א זצ"ל הקפיד להיות המקרא לומר כהנים (ע' מעשה איש ח"ה עמוד י"א), וכנראה רצה לזכות במצות עשה דאורייתא, וכן מה שמקרין את הכהנים מלה ומלה, הוא גם דאורייתא, דדרשינן "אמור להם" - מכאן שהחזון אומר להם על כל מלה ומלה, אולם הפר"ח (שם סק"ג, וע"ע בהערות מרן הגריש"א זצ"ל בסוטה ל"ח.) כתב דהקריאה היא רק מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. לאור זאת יתכן דלדעת המהרש"ל שתקנו עשרה זהובים רק במצוה דאורייתא, ראובן שחטף את המצוה חייב בעשרה זהובים רק לדעת הט"ז, אולם לדעת הקצות חייבים בעשרה זהובים גם במצוה דרבנן, לכו"ע חייב ראובן חוטף המצוה לשלם עשרה זהובים לשמעון, ואף דהוי ספק ספיקא שמא הלכה כהדיעות שרק על חטיפת ברכה חייב לשלם עשרה זהובים, מ"מ מהני בספק ספיקא כמבואר בנתיבות המשפט (דיני תפיסה שבסו"ס כה כלל כד).

בשו"ת בנין שלמה (ח"א סי' י' ד"ה ולענין נוסח) כ' דטעם תקנת חז"ל לקרוא "כהנים" היא, וז"ל ואם נימא דאינו אלא אסמכתא בעלמא ומדרבנן, בודאי תקשי מאיזה טעם תיקנו כן, ואמר מר אחי על פי הנאמר ביומא (נ"ה.) דמשו"ה היה הכהן גדול מונה את ההזאות, משום דאם חיסר אחת מן המתנות לא עשה ולא כלום, וכ"כ הרמב"ם (פ"ג מהלכות עבודת יוהכ"פ ה"ה) בפירוש הך טעמא, ואם כן י"ל דגבי ברכת כהנים נמי, אם חיסר תיבה אחת מהברכות, הרי הוא עובר משום בל תגרע, וכמו כן אם מוסיף ברכה אחת משלו, עובר בבל תוסיף כדאיתא בר"ה (כ"ח:), ולכן תקנו להקרות כדי שלא יטעה עכ"ל.

לאור זאת יתכן, שאין לחייבו בעשרה זהובים, גם לשיטת הקצות ח"ד דס"ל שצריך לשלם עשרה זהובים אפילו אם חטף ממנו מצוה דרבנן, כיון שתועלת ההקראה היא רק לסייע לכהן, שלא יוסיף או

יגרע, ולכן אין זו מצוה לעצמה, וכך משמע ביומא שם, דאיתא התם דלכו"ע הזאה ראשונה צריכה מנין עם כל אחת ואחת, מ"ט רבי אלעזר אמר שלא יטעה בהזאות, רבי יוחנן אמר אמר קרא, "ולפני הכפורת יזה", שאין תלמוד לומר יזה, ומה תלמוד לומר יזה, לימד על הזאה ראשונה שצריכה מנין עם כל אחת ואחת, מאי בינייהו, איכא בינייהו דלא מנה ולא טעה, משמע דאין זה מצוה דרבנן, אלא הוה משום מניעת הטעות.

סיכום לדינא

להלכה פסק המ"ב (סי' קכ"ח סקמ"ט) דהקראה זו היא רק מצוה לכתחילה, ואינה מעכבת, ולאור כל זאת מסתבר לומר דאינו חייב בעשרה זהובים, בפרט די"א (עי' בהערות הגריש"א זצ"ל על סוטה ל"ח). דגם לדעת הט"ז, היא למצוה בעלמא ואינה מעכבת, אלא כהן יכול לברך גם בלא שהקריא לו הש"ץ כל תיבה ותיבה.